

İBN HALDUN, THOMAS HOBBS VE MICHAEL OAKESHOTT: MODERN AVRUPA DEVLETİNİN TARİHSEL ANALİZİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

Araştırma Makalesi / Research Article

Kürkçü, B. (2020). İbn Haldun, Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott: Modern Avrupa Devletinin Tarihsel Analizine Eleştirel Bakış. *Neveşhir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 1-16.

Geliş Tarihi: 15.01.2020

Kabul Tarihi: 12.03.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Burak KÜRKÇÜ
Bakan Müşaviri, T.C. Ticaret Bakanlığı, Ankara
burakkurkcui923@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-5174-4988

ÖZ

Bu makale, ulus kimlikli modern Avrupa devletinin tarihsel sürecine ilişkin olarak İbn Haldun'un asabiyye ve umrân kavramları odağında ve Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott'un değerlendirmeleri ışığında bir tartışma sunmayı amaçlamaktadır. Modern devletin kurumlarının coğrafya, iklim ve geçmiş tecrübelerden ne şekilde etkilendiği konusu incelenirken aynı zamanda bu yeni politik yapının modern ve Avrupalı oluşuna ilişkin de eleştirel bir bakış açısı getirilmektedir. Egemenlik ve kimlik kavramlarının ulus devlet ile ulaştığı yeni boyut ve yaşanan tarihsel süreç analiz edilirken aynı zamanda devlete ilişkin teorik yaklaşımlar da tartışmaya dahil edilmektedir. Ulus devletin Avrupa'nın modern çağındaki baskın politik yapı olarak nasıl ortaya çıktığı ve ulusal kolektif kimlik ile kapitalist üretim biçimini ne şekilde geliştirdiği hususları, farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Ayrıca bu ulus devletin kendi medeniyet biçimini geliştirerek dört yüz yıldan bu yana varlığını nasıl devam ettirdiği konusunda da eleştirel bir tartışma yürütülmektedir. Son olarak, farklı ülkelerde ve toplumlarda adapte edilmiş şekilde vücut bulmaya devam eden ulus devletin Avrupalı köklerinin kaybolup kaybolmadığına ilişkin de bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldun, Thomas Hobbes, Michael Oakeshott, Modern Avrupa, Ulus Devlet.

IBN KHALDUN, THOMAS HOBBS AND MICHAEL OAKESHOTT: CRITICAL OVERVIEW OF THE HISTORICAL ANALYSIS FOR MODERN EUROPEAN STATE

ABSTRACT

A comprehensive discussion on the historical process of the modern European nation state in the light of Ibn Khaldun's concepts of *asabbiyyah* and *umran*, together with the assumptions and evaluations of Thomas Hobbes and Michael Oakeshott is presented. While assessing the role of geography, climate and also past experiences on the new institutions of the modern European state as a new political entity, it is aimed to develop a critical perspective on how modern and European the nation state could become. Furthermore, theoretical approaches about the nature of the state are also included together with an analysis of the historical process for the nation state with its new level of sovereignty and identity. Emergence of the nation state as the dominant political entity in the modern age of Europe with its national collective identity and capitalist mode of production has been evaluated and analysed through different perspectives. A critical discussion is held how nation state developed its own way of civilization and continued to exist for more than four centuries. Finally,

it is assessed whether European roots of the nation state have been disappeared or not after different societies and countries adopted this political entity.

Keywords: Ibn Khaldun, Thomas Hobbes, Michael Oakeshott, Modern Europe, Nation State.

1. GİRİŞ

Modern devlet Avrupa’da yaşanan sanayi devriminin doğal ve vazgeçilmez bir ürünü müdür yoksa Avrupa’nın kökünde yeniden vücut bulmuş bir kopya mıdır? Platon’dan itibaren tartışmaya sunulan devletten farklı olarak Avrupa’daki yeni devleti modern yapan nedir? Benzer pek çok soru, günümüzde ulus devlet olarak kavramsallaşan ve Avrupa’nın modern çağında ortaya çıkan politik yapılanmanın tarihsel analizine yönelik eleştirel çalışmaların en temel tartışma alanını oluşturmaktadır. Bu makale ise, İbn Haldun’un çıkarımları ekseninde devlet felsefesine ilişkin farklı bir bakış açısı getirerek Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott’un yaklaşımları ışığında modern devlet kavramına yönelik eleştirel çalışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.¹ Egemenlik, vatandaşlık, kimlik, güvenlik ve meşruiyet gibi kavramların merkezinde yer alan devletin gerek oluşumu gerekse gelişimi noktasında, Hobbes ve Oakeshott’un getirdiği anlayış değerlendirilip İbn Haldun’un ortaya koyduğu bedevî, hazarî tartışmaları ve umrân bilimi dikkate alınarak modern devletin Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki konumunun kavramsal ve tarihsel arka planına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Her toplumun yaşadığı farklı devletleşme süreçlerinden ziyade Avrupa modern devlet kavramının yaşadığı tarihsel sürece odaklanılmaktadır.

Avrupa merkezli bakış açısıyla oluşturulan kavramların Dünya’nın farklı ülkelerindeki devlet anlayışıyla örtüşmediği noktada, birini modern yapıp diğerini modern olmaktan alıkoyan değerlendirmelerin metodolojik kökenlerini açıklamaya odaklanan çalışmanın temel amacı, modern devletin iddia edildiği kadar modern olup olmadığı ve temelde Batı dışı devlet anlayışının pek çok izini taşımaya devam edip etmediğini anlamaktır. Modern devlete dair tarihsel kavramların incelendiği bir sonraki bölümün ardından İbn Haldun’un çıkarımları üzerinden devlet kavramı tartışılmakta ve Hobbes ile Oakeshott’un modern devlete dair varsayım ve eleştirileri değerlendirilmektedir. Örnek incelemelerin yer aldığı bir sonraki bölümde ise eleştirel bir perspektif ile modern devlet kavramı tartışılmaktadır.

2. MODERN AVRUPA DEVLETİ: TARİHSEL VE KAVRAMSAL ANALİZ

Devleti tanımlayacak en temel kavramsal betimlemeyi oluşturacak bir resim çizilecek olsa, egemenlik, kimlik, hükümet ve güvenlik gibi devletin temel fonksiyon ve özelliklerinin zihinlerde oluşan algısal yansıması olarak, üzerinde bayrak asılı bir bina, sınırları çevrili bir alan ve bu sınırlar etrafında silahlı askerlerin yer alması düşünülebilir. Peki, modern devlet zihinlerdeki bu temel fonksiyon ve özelliklerin ötesinde farklı kılan bir yeniliğe sahip midir? Avrupa’da 16’ncı yüzyılda erken oluşumları görülen, 18’inci yüzyıldan itibaren sanayi devrimiyle birlikte gitgide kurumsallaşan ve literatürde “Modern Avrupa Devleti” adıyla karşılık bulan, Uluslararası İlişkiler disiplinin en temel varsayımlarını üzerine inşa ettiği ve pek çok varsayımında ön kabul olarak belirlediği bu yapıya ilişkin tartışma üç ana soruya cevap bulma ihtiyacını doğurmaktadır: Neden modern? Neden Avrupalı? Neden devlet? Bu üç soruya verilecek cevaplar, ulus devletin üzerinde yürütülen tartışmalara da eleştirel bir bakış getirmeyi kolaylaştıracaktır.

2.1. Modernlik Tartışması

P. Darby ve diğerlerinin (Darby vd’den akt. Bilgin, 2016a: 137) “dünya diğer ülkeler, insanlar veya tarihler hakkında bilgi sahibi olunmadan Londra veya Washington’dan yazılmıştır” ifadesinde yer aldığı üzere, dünya tarihi hakkındaki kaynak ve eserlerin büyük çoğunluğunun Batılı

¹ İbn Haldun (1332-1406), Tunus’ta doğan ve Kahire’de vefat eden devlet adamı, filozof ve siyaset tarihçisidir. Asıl adı Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî iken, Türkçe’de İbn Haldun, İngilizce’de ise Ibn Khaldun olarak kısaltılmaktadır. Thomas Hobbes (1588-1679), Wiltshire’da doğan ve Derbyshire’da vefat eden İngiliz filozof ve tarihçidir. Michael Oakeshott (1901-1990) ise, Londra’da doğan ve Acton’da vefat eden İngiliz filozof ve siyaset tarihçisidir.

yazarlar tarafından Batı dünyasının gözünden yazıldığı görülmektedir. Bugün tarihsel olarak modern diye tanımlanan pek çok olgunun da bu eksende oluşturulduğuna dikkat çekmek gerekir. Burada, şüphesiz, Owen'ın (1997: 204) da belirttiği gibi, modern olanın ne olduğunu tanımlayabilmek için modern olmayanın ne olduğunu net bir şekilde tanımlamak gerekir. Christopher Cellarius, 1685 yılında, Dünya tarihini Avrupa kıtasının tecrübeleri çerçevesinde “Antik Çağ”, “Orta Çağ” ve “Modern Çağ” diye ayırdığında (Yurdusev, 2003: 38), şüphesiz Dünya tarihinin Avrupa tarihinden başka bir şey olamayacağına dair Avrupa-merkezci bir yaklaşıma sahipti.² Avrupa'nın kendi orta çağını yaşadığı dönemde dünyadaki bazı diğer ülkeler daha yüksek gelişmişlik seviyesine sahip olsa da, modern çağına geçtiği dönemdeki ekonomik, sosyal ve askeri kapasitesi sayesinde bu ülkelerin pek çoğuna hükmedecek konuma ulaşmıştır.³ Yurdusev (2003: 111), Avrupa'nın modern çağını orta ve antik çağlarından ayırırken bilginin kaynağı, kolektif kimliğin tanımı ve üretim biçimi temelinde üç temel değişimi vurgulamaktadır. Orta çağın “İlahi Kudret” eksenli bilgi anlayışından farklı olarak doğru ve meşru bilginin kaynağı olarak akılcılığın, kolektif kimlik olarak ulusun, üretim biçimi olarak da toplu iş gücünü gerektiren sanayileşmenin hâkim olduğu bu modern dönemde şehir hayatına gereksinim duyan sanayi toplumunun yönetimi de modern devleti beraberinde getirmiştir.

Tarımsal üretim biçiminin hâkim olduğu orta çağ döneminin aksine toplu üretimin getirdiği şehirleşme ve pazar merkezleri oluşturma eksenli kolektif yaşam tarzı, belirsiz sınırlar içinde kimseye ait olmayan toprakların (*terra-nullius*) aksine sınırları belirli yapılarda, kiliseye, feodal prenslere ve aşiretlere olan eski sadakat ve bağlılığın üstünde yeni bir aidiyet oluşturan modern Avrupa devletleri öncekilerde olmayan ciddi bir güç ve kabiliyet sağlamıştır.⁴ Avrupa'nın tecrübe ettiği üretim biçimi ve sosyal değişime uygun olarak modern ve Avrupalı olarak ortaya çıkan bu yapı için neden devlet tabirinin kullanıldığı bu noktada önem kazanmaktadır.

2.2. Devlet Üzerine Kavramsal Analiz

Latince özellikle sosyal bir durumu belirten herhangi bir durum anlamındaki *Status* kelimesinden türetilen ve İngilizcede *State*, Almancada *der Staat* ve Fransızcada *l'état* biçiminde kullanılıp sağlam ve istikrarlı bir birliği temsil eden duruş ve pozisyon anlamına gelen bu politik yapı, Arapça'da *Al-Dawla* ve Türkçe'de *Devlet* adıyla kavramsallaşarak zaman periyodu veya dolaşan anlamındaki tedavül kelimesinde türetilmiştir.⁵ Rusçadaki kullanımında bir hanenin prensi anlamındaki *Gosudarstvo-zocıyöapcmöo* adını alan bu yapı (Kharkordin, 2001), Oakeshott'a (2011) göre politik olmayan anlamından çıkıp egemenlik ve sınır fonksiyonlarının ötesinde politik bir şekilde kavramsallaştırılarak ülke kavramından ayrıştırılmıştır. Böylelikle, bir yandan kabile ve aileleri bir araya getirerek konsolide ederken bir yandan da toplumu kilisenin getirdiği orta çağ evrenselliğinden kopararak ulus aidiyeti ve bağlılığı ile güçlendiren modern devlet, yasal otoritesi (*potestas*) ve güç kullanabilme becerisi (*potentia*) sayesinde kendi sınırları içinde egemenliğini mutlak hale getirmiştir (Yurdusev, 2003: 114). O halde, Weber'in “egemen sınırları içinde meşru güç kullanma hakkına sahip tek yapı” (Mitropolitiski, 2011: 1) olarak tanımladığı modern devleti orta çağdaki benzerlerinden egemenlik noktasında ayıran husus nedir? Boucher'e (2005: 99) göre, kilisenin feodal prenslikler üstündeki kanunlarının aksine egemenlik sınırları içinde devletlerin koyduğu kural ve kanunların üzerinde hiçbir kanunun olmayışı ve her devletin kendine ait bir yönetici lider veya yönetici ekibinin oluşudur.

Devletlerin üzerindeki kilise dahil tüm egemen güçlerin yerine egemenliği tamamen devlete teslim eden dönüşümün resmi başlangıcı olarak, Avrupa'da yaşanan mezhep temelli Otuz Yıl

² “Latince “hemen şimdi” anlamındaki *modernus* kelimesinden türetilen ve eskiden koparak yeniye geçişi ifade etmek için kullanılan modern kelimesi, ilk kez Beşinci Yüzyılda Hristiyan Avrupa'nın pagan ve Romalı köklerinden kopmasını tanımlamak için kullanılmıştır (Kızılcılık'ten akt. Aslan ve Yılmaz, 2001: 96). Cellarius tarafından yapılan sınıflandırmada ise orta çağdan koparak yeniye geçişi belirtmektedir.

³ Bilgin (2016b: 492-501), Avrupa'nın dünya siyasetinin merkezinde olduğu varsayılarak getirilen hatalı Avrupa-merkezci yaklaşım ve Amin'in (2009) bilinçli Avrupa-merkezcilik yaklaşımlarına değinerek Uluslararası İlişkiler disiplinindeki Avrupa-merkezcilik dışı yaklaşımları değerlendirmektedir.

⁴ Yurdusev (2003: 102), kimsesiz toprakların kalmadığı modern devleti tanımlarken üstünde bayrak olmayan hiçbir kayalığın dahi kalmadığı benzetmesini yorumunu yapmaktadır.

⁵ Online Etymology Dictionary “<http://www.etymonline.com/index.php?term=state>”, Son Erişim Tarihi 08/12/2019. Rosenthal (1991: 177-178), ise Türkçe ve Arapça kökenlerini araştırmaktadır.

Savaşları'nın sonunda 1648'de imzalanan *Westphalia* Anlaşması'na vurgu yapmak gerekir.⁶ Bu anlaşma, Avrupa'da ortaya çıkan yeni uluslararası sistemin modern devletin egemenlik anlayışı esas alınarak şekillenmesinin resmi olarak kabul edildiği bir dönüm noktası olması itibarıyla önem kazanmaktadır. Saldırmazlık, içişlerine karışmama ve egemenlik kavramlarının netleştirilmesinin yanında, ulus devletin tek meşru politik yapı olarak yeni sistemin başat aktörü olması da yine söz konusu anlaşma ile mümkün olmuştur. Burada, egemen sınırları içinde kendi otoritesinin üzerinde başka bir otorite olmayan bir yöneticinin etrafında birleşmiş olan modern devletin kimlik olarak neden ulus kimliğini aldığı sorusu akıllara gelmektedir. Latince doğmak anlamındaki *nasci* fiilinden türetilen ve *belirli bir ülke veya toprakta yaşayan ve ortak soy, tarih, kültür veya dil altında birleşmiş büyük insan topluluğu* anlamını kazanan ulus kavramı, modern Avrupa devletinin oluşumuyla birlikte onu en temel şekilde belirginleştiren unsur olmuştur.⁷ Tarım toplumundaki aile veya aşiretlerden farklı olarak ihtiyacından fazlasını üreten, ürettiğini satabilmek için yeni pazarlar arayan ve üretim araçları etrafında kolektif birliktelik oluşturan kalabalık insan topluluklarının devlet adlı örgütlü yapı tarafından yönetilmesi ihtiyacı, ulus denilen bu toplumsal birliği devlet ile çıkarları koruma ve korunma ilişkisi içinde bağdaştırmaktadır.⁸ Birikmiş sermayeyi ve diğer devletlere karşı pazarları koruma karşılığında egemen sınırlar içinde dış saldırılardan korunma biçimindeki devlet ve ulus ilişkisi, Marksist öğretilerde üretim dinamikleri temelinde belirlenen alt yapı ve bu dinamiklerin ortaya çıkardığı üst yapı temelinde açıklanmaktadır. Sistem teorilerinde ise bu ilişki birbirini takip eden yıkım ve yapım eksenindeki bir döngü biçiminde değerlendirilmektedir. Söz konusu yaklaşımların tamamında ortak olan husus ise ulus kimlikli modern Avrupa devleti ile sanayileşmeyi sebep sonuç ilişkisi içinde değerlendiren ihtiyaca uygun kurumsallaşmaya odaklı anlayıştır.

3. İBN HALDUN, HOBBS VE OAKESHOTT: MODERN DEVLETE KÖKENİNE ÖZGÜN BİR BAKIŞ

Orta çağ Avrupası'nın modern olmayan feodal yapılarından farklı olarak sınırları belirli olan, birlikteliği kan veya kabile bağıyla değil vatandaşlık bağıyla oluşan, merkezi otorite ile yönetilen ve üzerinde orta çağın kilisesi gibi hiçbir üst otorite bulunmayan bu yeni politik birlik, Oakeshott'a göre aslında eski politik birliklerden çıkarılan derslerle oluşturulmuş oldukça benzer bir tekrardır. Oakeshott (1975: 185 ve 361), Fransa ve İngiltere örnekleri ile sonraları Almanya tarafından kopyalanmış olan modern devletin, akıllı bir tasarımla üzerinde uzun uzun düşünülerek oluşturulduğu fikrine karşı çıkararak, sanayileşmenin getirdiği devrimsel değişikliklerin doğal sonucu biçiminde cereyan eden karmaşanın önüne geçebilmek için yapılmış tercihlerin ürünü olduğunu ileri sürmektedir.

3.1. Devletin Kökenlerine Doğu ve Batı'dan Bakış

Oakeshott, tarih yazıcılığının en temel iki unsuru olarak gördüğü olayların zamansal sınırı ve bu olayların sonraki zamanlarda zihinlerde tekrar oluşturulması düşüncesiyle, modern devletin Antik Yunan'daki "*Polis*" ve Roma'daki "*Respublika*" adlı yapıya benzediği yönündeki yanlış varsayımın düzeltilmesi gerektiğine inanmaktadır.⁹

Bu hususta, İbn Haldun'un umrân ilmi ve bu ekseninde ortaya koyduğu çıkarımları da olaya benzer bir açıyla yaklaşmaktadır. Anlattığı veya yorumladığı tarihsel bir olayın yaşandığı zaman diliminden farklı bir dilimde yaşayan tarihçinin, olayın kendisinin doğruluğundan ziyade nakledenin doğruluğunu esas alarak yaptığı değerlendirmelerin hatalı ve abartıya meyilli olacağını öne süren İbn Haldun (Rosenthal, 1967), ortaya koyduğu umrân ilmi kullanılarak olayların zamansal, mekânsal ve

⁶ 30 yıl savaşları ve *Westphalia* Anlaşması'nın siyasi ve tarihi detaylarına dair kapsamlı bir inceleme için bkz Croxton (2013).

⁷ <https://www.lexico.com/en/definition/nation>. Son Erişim Tarihi 17/01/2020.

⁸ Burada, İbn Haldun ve Habermas'ın (1994: 1-10) toplumun korunma aracı olarak devlete ulaşma konusundaki tartışmaları benzerlik göstermektedir. İbn Haldun'un temel varsayımlarına ilerleyen kısımlarda detaylıca değinilmektedir.

⁹ Fuller'e (2001: 25) göre Agustinyen bir şüpheci ve muhafazakâr bir siyasi gerçekçi olan Oakeshott, geçmişte olan tarihsel olayların sonrasındaki dönemlerdeki yazımı esasında gerçek tarihten uzaklaştığını ve pratik sebeplerden ötürü kurgulanmış bir tarih yazıldığını ifade etmektedir. O'Sullivan (2004: 34), Oakeshott'un tarih yazıcılığına ilişkin değerlendirmelerini ve modern devlet kavramsallaştırılmasındaki yanlışları (O'Sullivan, 2006: 360) konusunda eleştirilerini detaylıca sunmaktadır.

toplumsal verilerinin analiz edilmesiyle tarihsel bilginin doğru biçimde edinilebileceğini ve bu sayede olaylar arasında sebep sonuç ilişkisi kurulabileceği ifade etmektedir.¹⁰ Umrân ilminin kullanılması halinde tarihsel olaylarda anlatılan mekanların büyüklüğünün, miktarların sayısal çokluğunun ve toplumsal yansımaların şiddetinin ne şekilde abartıldığının da ortaya çıkacağını ifade eden İbn Haldun (Rosenthal, 1967), ampirik bilginin tarihsel olayların doğruluğunun test edilmesi noktasındaki araçsal faydasını da göz önüne sermektedir. Burada, hayali olarak üretilmiş örnek bir olay üzerinde bu ilmi test etmek bakış açısını aydınlatacaktır.

Milattan sonra 49 yılının yaz aylarında Güney Hiung-nu şehrindeki Türk prensliğinin prensi Tsi Yung, tüm vatandaşlarına dükkanlarını kapatmalarını, kölelerini salıvermelerini ve savaşa hazırlanmalarını emretti. Büyük savaş için on gün içinde iki milyon kişilik ordu toplandığı esnada, babası olan kral neler olduğundan habersiz şekilde sarayında oturuyordu.

Milattan sonra 49 yılında toplam nüfusu 75 milyon civarı olan Asya'daki bir prenslikte on gün gibi kısa bir sürede iki milyon asker toplanabilmesi, göçebe bir Türk toplumunun prenslik kurmuş olması ve babası hayatta iken Türk yöneticinin savaş ilan edebilmesi, bu toplumun prenslik olarak vatandaşlık kavramına sahip olması ve göçebe bir toplumun hem dükkanlara hem de kölelere sahip olması umrân ilmi açısından bir değerlendirmeyle nakledilen bu hayali olayın somut hatalarını ortaya çıkarabilmektedir.¹¹ 14'üncü yüzyılda yaşadığı düşünüldüğünde, öne sürdüğü bu yaklaşımın bilimsel metot açısından zamanına göre oldukça gelişmiş bir düzeyde olduğu değerlendirilince, İbn Haldun'un devlet kavramına dair yaklaşımı da önem kazanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki Gerçekçi teoriye benzer şekilde insanın kötüye meyilli doğası sebebiyle "Mülk" şeklinde tanımladığı devletin şehirli toplumla göçebe toplum arasındaki mücadelenin hem sebebi hem de ürünü olduğunu düşünen İbn Haldun'a göre, göçebe bedevî toplumların mülkü elinde bulunduran şehirli hazarî toplumlarla mücadelesi kaçınılmaz bir tarihsel döngü ortaya çıkarmaktadır. Ulus kimliğinden farklı olarak asabiyye şeklinde tanımladığı toplumsal bağın, kısıtlı kaynaklarla yetinen bedevî toplumlarda daha güçlü olduğunu ve bu bedevî toplumların, mülkün nimetlerinden faydalanırken arasındaki asabiyye bağı zayıflayan hazarî toplumları kaçınılmaz olarak mağlup edeceğini belirten İbn Haldun, zamanla hazarî hale dönüşen bu bedevî toplumun da bir başka bedevî toplum tarafından mağlup edileceğini öne sürmektedir.¹² Labica'ya göre Marksist alt yapı-üst yapı tartışmasıyla benzerlik gösteren bu anlayış (Labica'dan akt. Arslan, 1997: 89), aslında Wallerstein'in sistem teorisiyle de benzeşmektedir.¹³ Toplumların erken dönemlerinde tıpkı genç insanlar gibi güçlü, dinamik, hareketli ancak daha düşük sosyalleşme seviyesine sahip olduğu, olgunluk zamanında ise daha zengin, daha sosyal ama daha az hareketli bir döneme girdiğini ifade ederken bedevî toplumları bu analogide gençlik dönemine benzetmektedir. Bedevî toplumlarda aile veya kabileye bağlılık seviyesinde olan asabiyye, hazarî toplumlarda mülk etrafındaki birliktelikle daha kalabalık ve heterojen bir topluluğa bağlılık haline gelmektedir. Asabiyye, Hassan'a (2011: 194) göre kolektif bir hareket biçimini, Toynbee'ye göre ise ruhsal ve psikolojik düşünce tarzını göstermektedir (Toynbee'den akt. Arslan, 1997: 106). Irwin (1997: 467) de dinsel bir motivasyona sahip olması halinde toplumlarda asabiyyenin çok daha güçlü bir şekilde vücut bulacağını eklemektedir. İbn Haldun ise asabiyyenin en temel unsurlarından biri olarak emek

¹⁰ Sözlük anlamı bir yere yerleşmek olan ve *imar* kelimesiyle aynı kökten türetilen *umrân*, İbn Haldun'un kullanımında bilimsel bir metod anlamını almıştır. Uludağ'ın (2011) tercümesinde de *umrân* gelişmiş kasaba anlamında kullanılmaktadır.

¹¹ Nüfus verisi Maddison'dan (2003) derlenmiştir.

¹² Asabiyye kelimesi, aralarında kan bağı bulunan akraba topluluğu veya aşiret dayanışması anlamına gelmekte olup sınır anlamındaki asabiyet kelimesinden farklı bir kullanıma sahiptir. İbn Haldun'a göre toplumları bir arada tutan ve ortak bilinci oluşturan asabiyye olup, toplumların yaşam biçimi ve ekonomik üretim biçimlerine göre güçlenip zayıflayabilmektedir.

¹³ Daha önce de ifade edildiği üzere sistem teorileri genel olarak değişen dinamiklerden ötürü yıkım sürecini takip eden yapım sürecinin hâkim olduğu bir anlayışı irdelemekte ve bu yapım-yıkım süreçlerinin tarihsel bir döngüde tekrar ettiğini ifade etmektedir. Wallerstein (1974: 229-233) ise bu döngüsel ilişkiyi merkez ve çevre ülkelerdeki iş bölümü ve gelişmişlik seviyesi ekseninde açıklamaktadır Wallerstein'in sistem teorisi dışındaki diğer sistem teorileri ile İbn Haldun'un çıkarımlarının ne derecede örtüştüğü Yücekaya (2014) tarafından detaylıca incelenmektedir.

ve üretim biçimi çerçevesindeki iktisadi ilişkileri gösterirken nüfus artışını da iktisadi ilişkilerin belirleyici dinamiği varsaymaktadır.¹⁴

İbn Haldun, coğrafya ve iklim şartlarının bedevî toplumları kaynak arayışına ittiğini, hazarî toplumların elinde bulundurduğu mülkü ele geçirme konusunda bu genç toplumun güçlü asabiyye ve hareketlilik sayesinde avantajlı durumda olduğunu ve bu mücadelenin tarihsel bir döngü biçiminde devam ettiğini öne sürmektedir. Bu husustaki değerlendirmeleri dikkatli incelendiğinde, aslında bedevî ve hazarî ayırımının toplumların yapısına uygun ekonomik, siyasi ve kurumsal farklılıklara atıfta bulunduğu ve şehirleşmeyi işaret eden medeniyet olgusunun buradaki temel ayrışma noktası olduğu görülmektedir.¹⁵

3.2. Tarihsel Arka Plan: Benzerlik ve Yenilik

Önceki bölümde belirtilen düşünceler ekseninde modern Avrupa devletinin arka planı incelendiğinde, ulus kimliğinin ve devlet eksenli kurumsallaşmanın, yerleşik ve göçebe arasındaki mücadele ışığında yorumlanabileceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Sanayileşmenin getirdiği üretim sistemi değişikliğiyle akıllı bir tasarım şeklinde ortaya çıktığı ve eski örneklerinden farklı olduğu ileri sürülen modern devlet, aslında kendisini yeniden üreterek tekrar eden bir tarihsel döngü ile izah edilebilmektedir. Burada, modern devleti incelerken, 14'üncü yüzyılda tanıklık ettiği olayları içinde yaşadığı kurum ve yapılar çerçevesinde değerlendiren İbn Haldun'un bedevî ve hazarî ayırımına farklı bir açıdan yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir. Bu yaklaşım da, salt göçebe ve yerleşik toplum anlayışından ziyade İbn Haldun'un bu toplumlara atfettiği asabiyye temelinde şekillenmektedir.

İlk olarak, toprağa bağlı feodal prenslerin yönetiminde yaşayan ve mülke erişimi yok denecek kadar sınırlı olan serflerin, çitleme hareketi sonrası değişmeye başlayan üretim biçimiyle birlikte kaybettikleri tarım arazilerinden ötürü aralarındaki asabiyyenin zayıfladığı belirtilebilir.¹⁶ Diğer taraftan, coğrafi keşiflerin ve sanayileşmenin getirdiği sermaye birikimi ve mülke erişim kolaylığının burjuva adlı yeni sınıfa güçlü bir asabiyye ve hareketlilik kazandırdığı, bu sayede burjuvanın feodal sistemin köylü toplumunun ve prenslerinin yanında kiliseye karşı da baskın hale geldiği düşünülebilir. İbn Haldun'un tarihsel döngüsü açısından bakıldığında, söz konusu gelişmelerin sonucunda ulus kimlikli modern devlete dönüşümün yeni bir umrân formu olarak değerlendirilebileceği ifade edilebilir.

İbn Haldun'un çatışma döngüsüne dikkatle bakıldığında, insan doğası, savaş halinden kaçınma ve devletin niteliğine dair çıkarımlarının Thomas Hobbes'un değerlendirmelerinde de vücut bulduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. İnsanın çatışmaya meyilli doğasından ötürü toplumlardaki doğa halinin ortaya çıkardığı herkesin herkesle savaşı (*Bellum omnium contra omnes*) durumu sebebiyle devlete ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Hobbes (1651/2014), kutsal metinlerde deniz canavarı olarak adı geçen *Leviathan*'dan duyulan korkunun ancak onun devlet tarafından zincirlenebileceği düşüncesiyle aşılabileceğini düşünmektedir. Devleti, insanların rızalarının birleşmesiyle ortaya çıkmış dev bir insana benzetirken, hem onu ortaya çıkaran sebepleri hem de ortaya çıktıktan sonra dönüşümünü sağlayan olguları incelemeye almaktadır. Din ve dünya devleti olarak sosyal bir anlaşma ile kurulan ve insanları birbirlerinden koruma göreviyle mutlak egemen güce sahip olan devletin, zamanla yeni bir *Leviathan* olarak insanları baskı altına alacağını ifade ederken, Hobbes aslında İbn Haldun'un yapım ve yıkım felsefesiyle benzer değerlendirmeler sunmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkileri güç ve iktidar mücadelesi olarak tanımlarken de tıpkı İbn Haldun'un belirttiği gibi korunma ihtiyacından ötürü devleti ortaya çıkarma ve sonrasında mülkü ele geçirme odaklı bir çatışmaya işaret etmektedir.

¹⁴ Haldun'un iktisadi görüşleri için bkz Falay, "İbn-i Haldun'un İktisadi Görüşleri", <https://www.ekodialog.com/Makaleler/ibni-haldun-ekonomik-gorusleri.html> Son Erişim Tarihi 14/12/2019.

¹⁵ İngilizcede medeniyet anlamına gelen *civilization* kelimesinin Latincedeki şehir ve şehirlî anlamındaki *civilis* ve *civitas* kelimelerinden, Osmanlı'da kullanılan *Medeniyet* kelimesinin Medine şehriden türetilmesi, Türkçedeki karşılığı olan *Uygurluk* kelimesinin de yerleşik Türklerin ilk kurduğu şehirlerden Uygur şehriden türetilmesi bu kavramın şehirleşme referansını göstermektedir (Yurdusev, 2003: 56).

¹⁶ Tarım arazilerinin yüksek gelirli yün elde etmek için koyunların çitlerle çevrelendiği alanlara dönüştürülmesine ilişkin çitleme hareketi ve sonrasındaki sanayileşme süreci hususunda kapsamlı bir inceleme için bkz Kaymak (2011: 163-185).

Leviathan isimli eserini ortaya çıkardığı dönemin, İngiltere iç savaşının kaotik ortamına denk geldiği de düşünüldüğünde, kilisenin ve feodal prensliklerin güç kaybetmesini ve modern ulus devletini çıkışını hak ve özgürlükleri koruyacak yeni bir politik yapının sinyalleri olarak görmesi anlam kazanmaktadır. Modern devletin kilisenin baskısından sıyrılıp tam tersine kiliseyi de egemenliği altına alması gerektiğini savunurken, egemenlik savaşının galibi olarak modern devleti görmeyi umut ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada, Orwin (2018: 47-64) devletin otoritesini savunma ve monarşiye işaret etme açısından İbn Haldun ve Hobbes'un benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Islam (2016: 1-21) ise tarihsel döngü yaklaşımıyla devlet kavramına beynelmil bir anlayış getiren ve otoritenin kaynağı olarak İlahi kudreti öne süren İbn Haldun'un aksine, Hobbes'un tek bir devlet türüne odaklandığı ve ondan farklı olarak otoritenin kaynağı olarak toplumu gösterdiği tespitini ortaya koymaktadır.

Modern devletin oluşumu ve dönüşümü noktasında değerlendirmelere yer verse de, kurumlarının tarihsel arka planı hususunda detaylı bir değerlendirmede bulunmadığı görülen Hobbes'un (1651/2014) devlete ilişkin görüşlerinin ana odak noktalarının güç mücadelesi, egemenlik, savaş halini sona erdirmeye ve sınırlı yaşam ömrü olduğu dikkat çekmektedir. Modern devletin eski politik yapılardan farkı noktasında kilisenin mülk üzerindeki hakimiyetinin sona ermesi beklentisinin ve üretim araçlarını elinde bulundurması gereken tek güç olarak mutlak egemen devleti görmesinin haricinde, modern devletin kurumlarına dair Hobbes'un kapsamlı bir değerlendirmesine rastlanılmamaktadır. Nitekim, yaşadığı dönem itibarıyla sanayileşme sürecini ve ulus kimliğini oluşturan diğer gelişmeleri tecrübe edememiş olması ve modern çağın pek çok gelişmesine tanıklık edememiş olması, modern devletin eski politik yapılarla mukayesesi noktasında Hobbes'un çıkarımlarına rastlayamamanın temel gerekçesi olarak öne sürülebilir.

3.3. Eskiden Kopmadan Yeniye Yöneliş

Daha önce de değinildiği üzere, modern Avrupa devleti denilen bu politik yapı, her ne kadar Avrupa'nın antik çağındaki *Polis* (şehir devlet veya şehir) biçimindeki yapıya benzemese de, Oakeshott'a göre antik ve orta çağlardaki tecrübelerden oldukça etkilenmiş ve bunlardan çıkarılan derslerin sonucu olarak yapılandırılmıştır. Burada, orta çağdaki yapılardan ayrıştığı en temel özelliklerinden biri olarak belirtilen, tüm kanunların üzerindeki kanunu yapabilme yetkisi Oakeshott'un ana eleştirisi odağını oluşturmaktadır. Vatandaşlarına kimlik verme, güvenlik sağlama, para basma gibi hizmetler ve vergi toplama gibi yetkilerde tekele sahip olan modern devlet Oakeshott'a (1975: 368) göre kanun yapma gücünü orta çağın *jurisdictio* (yargının dağıtıcısı ve kanunun koruyucusu) ve *gubernaculum* (yasaların uygulayıcısı) anlayışından almaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki, ulus kimlikli yeni toplumsal sınıfın kanunlara uyma ve hizmetlerden faydalanma esasları orta çağdaki kilisenin sonunda cennet vadettiği din kimlikli kul anlayışından farklı olarak aynı vatani paylaşan vatandaşların hak ve sorumlulukları esasında oluşmuştur. Bu da ulus kimliğini modern devletin ayrılmaz bir parçası haline getirip aynı zamanda gücünü pekiştirici bir konuma oturtmuştur.

İç savaşın sebebi olarak gördüğü kilisenin ve dinin siyaset ve ekonomi dahil her alandaki gücünün zayıflatılmasına ve egemen devletin mutlak güce dönüşmesinin gerekliliğine olan inancı Hobbes'u Oakeshott ile eski tecrübelerden ders çıkararak yeni devleti kurma düşüncesinde birleştirmektedir. Hobbes'un eserlerine duyduğu ilgi ve onları yeniden yorumlamasıyla bilinen Oakeshott, özellikle Hobbes'un toplumsal birlik konusundaki görüşlerinin yanlış yorumlandığını öne sürerek onun akılcı veya maddeci değil, ahlakçı olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hobbes'un devleti ortaya çıkaran toplumsal iradeyi tarif ederken bir kişi veya çok kişinin iradesinin birleşmesinden ziyade ortak bir iradenin vücut bulmasından bahsetmesini akılcılık değil ahlak ve erdem çizgisine taşıdığını ifade eden Oakeshott, modern devletin geçmişi ve geleceği konusunda da *Leviathan*'ı ve dolayısıyla Hobbes'u örnek bir kaynak olarak değerlendirmektedir (Oakeshott'tan akt. Müller, 2011: 59-79).

Farklı tarihsel dönemlerde yaşayan ve içinde yaşadıkları tarihsel gelişmelerin etkisi altında düşünce ve eserlerini oluşturan üç düşünürü bakıldığında modern devlet adlı politik yapının ortaya çıkışının insanın doğası ve ihtiyaçlarına atıfta bulunularak izah edilebildiği ve yine bunlardan kaynaklı olarak dönüşüm geçirebildiği fikri ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Hobbes ve

Oakeshott'un İbn Haldun'a dair değerlendirmelerine eserlerinde rastlanılmasa da, ortaya koydukları düşüncelerin İbn Haldun'un çıkarımlarıyla paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

4. MODERN DEVLET VE ELEŞTİREL PERSPEKTİF

Modern devletin eski örnek politik yapılarla gösterdiği benzerlikler ve farklılıkların tartışılmasının ana sebebini, onun sanayileşmenin kaçınılmaz salt bir sonucu olup olmadığı konusunda bir çerçeve çizibilme arayışı oluşturmaktadır. Oakeshott'un eski tecrübelerden etkilenmiş ve kaosu bitirme amaçlı yapılmış ani bir tercih anlayışı, onun kaçınılmaz salt bir sonuç olduğu düşüncesinin aksindeki görüşlerin temelini oluşturmaktadır. Ancak bu husus, Oakeshott'un değerlendirmelerinin modern devletin öncekilere hiç benzemeyen yeni dinamikler ışığında geliştiği yönündeki düşünceleri de temelden yanlış bulduğu anlamına gelmemektedir. Coğrafi keşiflerle birlikte ortaya çıkan yeni hastalıklar ve bu hastalıkların tedavisi için geliştirilen teknikler, böylelikle artan nüfus, değişen ekonomik üretim biçimi ve makroekonomik değişiklikler başta olmak üzere pek çok gelişimin kaçınılmaz olarak modern devlete eskide olan vergi toplama görevinin ötesinde fonksiyonlar getirdiği bilinmekte iken modern devletin eski devletin birebir kopyası olamayacağı aşikardır. Cevap bulunması gereken asıl soru, modern devletin ne kadar Avrupalı olduğuyla birlikte yaşadığı tarihsel tecrübelerden ötürü Avrupa'nın kaderi olup olmadığıdır.

4.1. Kader mi Seçim mi? Coğrafya ve İklim

Coğrafya ve iklimi tarihsel döngüdeki kader olarak yorumlayan ve toplumların ortaya çıkardıkları kurumları bu ikisinin sonuçları olarak gören İbn Haldun'un devlete dair çıkarımları esas alındığında, toplumsal anlayışta benzeşse de devlet noktasında Hobbes'un *Leviathan*'ından ayrıştığı ve devletle toplumun diğerlerine göre daha yakın ve bağlı olduğu ulus kimlikli yapıya daha yakın olduğu ifade edilebilir (Özcan, 2016: 93-122). Burada, asabiyyenin en gelişmiş formunun belki de ulus ekseninde oluştuğunu ifade etmek yanlış olmasa da, belirtmek gerekir ki, İbn Haldun'un bedevî toplumlarda gözlemlediği bazı özellikler ulus kimliğini inşa eden toplumsal sınıfının erken döneminde de görülmemektedir.

Avrupa sanayileşmesi incelendiğinde, burjuvanın bedevî toplumlardakinin aksine dinsel bağının güçlü olmadığı ve döngünün mülke sahip olanın mağlup edilmesi biçiminde değil tam aksi yönde ilerlediği ifade edilebilir. Ancak bu yeni sınıfın asıl mücadelesinin kilise ve sahip olduğu mülk ile gerçekleştiği değerlendirildiğinde, İbn Haldun'un döngüsel çıkarımı anlam kazanmaktadır. Bunun ötesinde, İbn Haldun'un kuruluş, yükselme, taklit ederek duraklama ve yıkılış diye özetlediği ve dört neslin yaşayacağı 120 yıl olarak belirlediği devlet ömrü feodal prenslikler, devlet gruplarına sahip imparatorluklar ve kendisinin tanıklık ettiği politik yapılar için geçerli olsa da, bu anlayışın modern ulus devlet için geçerli olduğu söylenemez. Bu noktada, devletin varlığını iktidar mücadelesi ve otorite kurma ekseninde tartıştığı ve monarşi şeklindeki yönetimleri esas alarak bu otoritenin kaynağını Allah'a dayandırdığı için kendi yaşamında tanıklık edemediği ulus devletin seküler otorite anlayışını izah etme konusunda ayrıştığı ifade edilebilir.

Üretim sürecinin sanayileşme olduğu ve egemen topraklarının sınırları belirli olan bu yeni politik yapı İbn Haldun'un tanık olmadığı ve gözlemleyemediği yeni bir kurumsal anlayışı ve dinamiği beraberinde getirmiştir. Statik tarımsal bir üretim biçimindeki ganimet arayışıyla yapılan fetihlerin aksine yoğun üretim modeline uygun olarak yeni pazarlar bulma temelli mücadele anlayışı ulus devleti önceki politik yapılarda olmayan bir anlayışa ulaştırdığını belirtmek de yerinde olacaktır. Roma imparatorluğunun çökmesi, Çin imparatorluğunun Türk ve Moğol akınlarıyla düşüşe geçmesi, Fars topraklarının Selçukluların eline geçmesi gibi tarihsel olayları değerlendirebilen İbn Haldun'un bedevî ve hazarî mücadelesi modern Avrupa devleti hususunda tam olarak açıklayıcı olmayabilmektedir.

Diğer bir husus olan ve temel tartışma olarak belirtilen Avrupa'nın tecrübelerinin özgünlüğü ve ulus kimlikli devletin doğuşu hususunu İbn Haldun'un coğrafya ve iklimin belirleyiciliği hususundaki çıkarımları ne ölçüde açıklayabilmektedir? Ulusun mu modern devleti ortaya çıkardığı yoksa modern devletin mi ulusu gerekli kıldığı tartışmasının ötesinde, buradaki ilk soru modern

devletin ilk dönemlerindeki gibi kalıp kalmadığıdır.¹⁷ 1712’de İngiltere’de buhar makinesinin icadı, 1789 yılındaki Fransız devrimi ve 19’uncu yüzyılda sanayileşmede geline evreyle birlikte Almanya’nın da modern ulus devlet yapısına kavuşması gibi kilometre taşları sonrasında ulus devlet de heterojen bir yapıdan etnik temelde homojenleşmeye ve sonrasında ideolojik motivasyonla yayılmaya doğru evrilirken bir yandan Oakeshott’un belirttiği birbirinden kopyalama yönteminin diğer yandan da İbn Haldun’un ifade ettiği coğrafya ve iklimin dayattığı özgün tecrübeyle inşa sürecinin emarelerini taşımaktadır (Zabunoğlu, 2018). Modern devletin operasyon kodu İngiltere ve Fransa örneklerinde üretim ve pazar mücadelesinin gereği olarak kolonileşme görülürken hammaddeye erişim imkânı nispeten kolay olan Almanya’da yayılmacılık olarak tezahür etmesi bu noktada şaşırtıcı olmamaktadır.

Burada, coğrafya ve iklimin temel belirleyiciliği hususunda, Acemoğlu, Johnson Robinson’un (2016) Amerika ile Meksika sınırındaki birbiriyle aynı coğrafi ve iklimsel özelliklere sahip iki farklı kasabadaki iki farklı gelişmişlik düzeyini temel alarak gelişmişliği açıklamada kurumsallaşma ve kurumların coğrafyadan ve iklimden daha önemli olduğuna ilişkin yaklaşımı İbn Haldun’un çıkarımlarından farklılık göstermektedir. Ancak yine aynı yazarların Afrika’daki gelişmişlik seviyesinde bugünkü kurumsallaşmayı açıklarken koloni dönemindeki eski kurumların yeni kurumları şekillendirmedeki rolüne değindikleri düşünüldüğünde, coğrafya ve iklimin kendisinin belirleyiciliğinden ziyade bu kurumların oluşumundaki yaşam biçimi ve düşünce sisteminin arka planını oluşturmadaki rollerinden bahsedilebilir. Bir başka ifadeyle, İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer modern devletlerin oluşumundaki farklılıkların sebebi olarak coğrafya ve iklimin yerine oluşturdukları kurumlar esas alınacaksa, bu kurumsal farklılıkların coğrafya ve iklimin getirdiği farklı bilinç ve düşünce sistemi ile sosyal, kültürel ve toplumsal algılardan kaynaklandığını belirtmek yerinde olacaktır.

11’inci yüzyılda Normanların Anglosaksonlara yönelik atağı sonucu İngiltere’deki güç değişimi ve feodal soyluların kral üzerindeki gücü mülk mücadelesi noktasında İbn Haldun ile örtüşmekte iken 16’ncı yüzyılda başlayan *yeoman*¹⁸ ve *gentry*¹⁹ sınıfının çitleme hareketi, 17’nci yüzyılda İngiltere Devrimi ve Şanlı Devrim ile feodal soyluların oluşturduğu Parlamento’nun kralın mutlak idaresini sona erdirmesi ve 18’inci yüzyıldaki sanayi devrimi İngiltere’ye özgü kurumlar sayesinde ortaya çıkmış görünmektedir (Kaymak, 2011). Çiftçilikle ve tarımla uğraşan standart köylü toplumun *yeoman* olarak adlandırılan ve üretim kazancı yüksek olan bir sınıf biçimine dönüşmesinin ve yün temelli bir üretim amacıyla çitleme hareketini başlatmasının alt yapısında ise İngiltere coğrafyası ve ikliminin sağladığı sulak arazilerin olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Ferriby vd, 2015: 3). İngiltere’nin aksine merkezi monarşinin güçlü, iklimin daha elverişli ve kralın feodal prensler ve köylüler üzerinde hakimiyet seviyesinin yüksek olduğu Fransa’ya bakıldığında, çitleme hareketinden farklı olarak gıda kıtlığı ve kral ile kilisenin uyguladığı yüksek vergilerden bunalan toplumun Fransız Devrimi biçimindeki ayaklanması sonucu mülk mücadelesinin baş gösterdiği dikkat çekmektedir. Porshnev (Kaymak, 2011: 179), bu noktada, Fransa’daki Fronde Ayaklanması gibi isyanların İngiltere Devrimi gibi sonuçlar doğurmayışını ve başarısızlığını Fransız köylüsünün ve feodal prenslerin yukarıda belirtilen sebeplerle *yeoman* veya *gentre* sınıfını oluşturamamış olmasına bağlamaktadır. Kıta Avrupası’nın ortasında yer alan Almanya’da ise 1848’deki sanayi atılımı sonrası orta sınıf tarafından başlatılan ve Bismark’ın “Kan ve Demir (*Blut und Eisen*)” adlı politikasıyla birlikte 1871’de Alman prensliklerinin tek ulus olarak birleşmesiyle sonuçlanan modern devlete geçiş süreci önceki örneklerindeki tecrübeleri de dikkate alarak farklı bir seyir izlemiş ve tıpkı Oakeshott’un belirttiği gibi eski örneklerinin kendi tecrübelerine uygun kopyasını çıkarabilmiştir. Burada merkantilizmin bir kurum olarak modern ulus devletin ekonomik altyapısını oluşturma süreci veya Almanya’da başlayan *Zollverein* sisteminin Haldun’un çıkarımlarında olduğu

¹⁷ Ulus ve devlet arasındaki tartışmaya ilişkin literatür Aydın (2018: 229-256) tarafından detaylıca tartışılmaktadır.

¹⁸ Oxford İngilizce Sözlüğüne göre, *Yeoman*, İngilizce *young man* sözcüklerinden türetilmiş tahmin edilen bir terimdir ve köle olmayıp kendi toprağını ekip biçen ve aynı zamanda savaşa da katılabilen orta sınıf çiftçileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

¹⁹ *Gentry* ise, soylu sınıfa dahil olmamakla birlikte sosyal ve maddi olanakları güçlü olan toprağa bağlı bir sınıfı tanımlamak için Fransızca *genterie* sözcüğünden türetilmiş bir terim olarak kullanılmaktadır.

gibi asabiyyenin türüne uygun ekonomik kurumların ortaya çıkmasına örnek gösterilebileceği değerlendirilmektedir.²⁰

Bu değerlendirmeler ışığında, modern devletin kuruluşunda ortaya çıkan farklı süreçlerin arka planındaki kurumsal farklılıkların coğrafya ve iklimle olan bağlantısı önem kazanmaktadır. Kıta Avrupası'na göre coğrafya ve iklim açısından daha elverişsiz ancak kiliseye karşı daha güvenli bir konumda bulunan bir ada devleti oluşunun, İngiltere'deki kurumsallaşmayı Kıta Avrupasındakinden farklılaştırdığı ifade edilebilir. Farklı iklimsel ve coğrafi koşulların ise Fransa'daki köylü sınıf ve feodal prenslerdeki kurumsallaşmayı ya da Almanya'daki prensliklerin farklı kurumsallaşma süreçlerini izah edebilmede kullanıldığı belirtilebilir. Bu noktadan bakıldığında, coğrafi koşullar ya da iklimsel zorlukların İngiltere'yi kendine özgü kurumlarla farklı bir sürece yönlendirdiği, bu koşulların elverişli oluşunun ise Fransa ve Almanya'yı kendilerine ait farklı tecrübeler taşıdığı düşüncesi önem kazanmaktadır. Modern Avrupa devletinin bu toplumlardaki farklı evrelerinin tıpkı İbn Haldun'un farklı toplumlardaki umrân seviyesinin ve asabiyyenin farklılığını belirtirken not ettiği ve Oakeshott'un toplumların kendi tecrübelerine uygun şekilde öncekini kopyaladığını ifade ettiği gibi bir gelişim seyrettiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

4.2. Kurumlar Üzerine İki Temel Soru

Avrupa ulus devletinin modernliği ve Avrupalılığı hususlarında iki temel tartışma öne sürülebilir. Bunlardan birincisi, sanayileşme sürecinin Avrupa'nın coğrafyası ve ikliminin bir sonucu olarak görülmesi durumunda dünyanın diğer benzer coğrafyalarındaki toplumların neden sanayileşmeyi bu dönemde tecrübe etmediğidir. İkincisi ise modern devletin Avrupa'ya özgü olduğunun değerlendirilmesi durumunda bu yapının Avrupa dışı toplumlarca adapte edilebilmesi veya taklit edilmesinin nasıl bu kadar kolay olabildiğidir?

İlk sorunun cevabı, İbn Haldun'un medeniyet ve umrân anlatımında net bir şekilde yer almaktadır. Toplulukların bedevî ve hazarî formlarında geliştirdikleri asabiyyenin türü ve tarzı o toplumun var olan kurumlarının ve algılarının da temelini oluştururken, mülke erişimden itibaren ortaya çıkan yeni kurumlar ya eski kurumların algısal devamı ya da mülkü daha öncesinde elinde tutan hazarî toplumdaki devralınan kurumların yeniden yapılandırılmış versiyonları olarak şekillenebilmektedir. Burada da temel belirleyici unsur, gerek İbn Haldun'un çıkarımlarında gerekse de sonraki teorik yaklaşımlarda ekonomik faaliyetlerin biçimi olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, coğrafya ve iklim açısından aynı şartlara sahip olup farklı umrân formunda olan toplumların, ekonomik üretim biçimi ve medeniyet itibarıyla farklı tecrübeler ortaya çıkarabileceği, bunun da söz konusu toplumların içinde buldukları umrân seviyesine bağlı olarak değişkenlik göstereceğidir. Haliyle, Avrupa, orta çağdaki eski umrân formunu tecrübe ederken İslam medeniyetinin kendi "modern çağı"nı yaşadığı düşünüldüğünde, Avrupa'nın modern çağına eriştiği dönemde henüz İslam medeniyetinin üretim biçimini ve umrân formunu değiştirmeye ihtiyaç duymadığı ifade edilebilir.²¹ Bu da Avrupa'nın seçtiği modern ulus devlet ve sanayileşmeye o dönemde benzer bir orta çağ tecrübesi yaşamadığı için diğer medeniyetlerin ve toplumların gerek duymadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Bu tartışmaya ilişkin olarak Stavrianos (1991) çok aktörlü çoğulculuk, coğrafya, ekonomik gelişim, teknolojik gelişim, Rönesans ve yeni monarşilerin varlığı gibi faktörlerin modern Avrupa devletinin oluşumunun arka planını oluşturduğunu ve Avrupa'yı diğerlerinden ayıran gelişimleri sağladığını öne sürmektedir. Stavrianos'a (1991: 261-282) göre orta çağ döneminde diğer toplumlarda da görülen feodal lordlar (şövalye), din adamları (kilise), tüccarlar ve çiftçiler (*manorialism*) gibi aktörler, Avrupa tecrübesinde diğerlerinden farklı olarak Roma İmparatorluğunun yıkılması sonrasında birbiriyle mücadele eden güçler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. İkincisi, diğer toplumlardaki kölelik anlayışından uzak şekilde hakları ve ekonomik özerklikleri olan serf çiftçiler, ekonomik aktivitelerinde teknolojik açılımlar yapabilecek özgürlüğe

²⁰ Kısaca Alman prensliklerinin birleşmesine ön ayak olan ve prenslikler arasındaki gümrük birliği biçiminde özetlenebilecek olan *Zollverein* sistemi konusunda detaylı bir tartışma için bkz Shafaeddin (1998: 1-26).

²¹ Her ne kadar İslam medeniyeti tarihi orta çağ ya da modern çağ biçiminde sınıflandırılmasa da, tecrübe edilen gelişmişlik seviyesini tanımlarken karışıklığı önlemek amacıyla yazar tarafından İslam medeniyetinin modern çağı biçiminde tırnak içinde ifade edilmiştir.

sahiptiler. Üçüncü olarak, Batı Avrupa ve İngiltere'nin teknoloji ve ekonomik gelişim sayesinde attığı erken adımları, coğrafyası sayesinde gerek Moğol ve Osmanlı saldırılarından gerekse kiliseden göreceli olarak izole kalabilmesine bağlamaktadır. Stavrianos, kilise okullarının modern üniversitelere dönüşünü, Çin ve Hindistan'da aşağı görülen tüccarların Hristiyan etiğinde makul kabul edilmesini, veba salgını ve kıtlıktan ötürü düşen nüfusun tıp ve teknolojideki arayışlarla yükselişini ve farklı aktörlerin güç mücadelesini arka plandaki ayırıcı özellikler olarak nitelendirmektedir. Son evrede, tüm bunları, farklı monarşilerin birbiriyle mücadelesindeki değişen güç ittifaklarından ötürü zinde kalan farklı aktörlerin varlığıyla birleştirerek modern Avrupa'yı diğer toplumlardaki kurumsallaşma anlayışından ayırmaktadır.

Acemoğlu ve Robinson ise Avrupa'yı coğrafya ve benzeri özelliklerde benzer olmakla birlikte diğer bölgelerden farklı kılanın devlet kurumlarının varlığıyla toplumun sesini duyurabileceği anlayışın bir arada bulunmasını işaret etmektedirler. Bunu da Roma İmparatorluğunun çöküşü sonrasında yaşamaya devam eden güçlü bürokrasisinin gücü ve kontrolü ele geçiren Germen kavimlerindeki parlamento ve toplum tabanının yöneticiler üzerindeki kontrol gücünün birleşmesine bağlamaktadırlar (Acemoğlu ve Robinson, 2019: 152-201). Bu değerlendirmeler de Oakeshott'un eski kurumlardan devralınan miras ve İbn Haldun'un umrân formu içindeki kurumlara dair anlayışlarına paralellik göstermektedir.

İkinci soruya bakıldığında ise iki temel yaklaşımın açıklayıcı olabileceği öngörülebilir. İlk olarak, ganimet amaçlı fetihlerden farklı olarak kapitalizm ve sanayileşme temelli ekonomik anlayışla gelişen ulus devletin yeni pazarlar ve yeni kaynaklar için diğer ulus devletlerle girdiği mücadelenin doğal bir sonucu olarak ulus devlet modelinin yayılması rejim ihracı biçiminde değerlendirilebilir. Kolonileşme hareketinin bir sonucu olarak Avrupa devletlerinin eriştiği topraklarda kendilerindekine benzer rejimler ve kurumlar oluşturmalarının da bu yayılmayı hızlandırıcı etkisi dikkat çekmektedir. İkinci yaklaşım, uluslararası sistemde gücün hiyerarşik dağıldığını öne süren Kugler ve Organski'nin (1998: 171-194) Güç Geçişi Teorisi'nde belirttiği üzere oyunun kurallarının güçlü devletler tarafından konulduğu değerlendirmesidir. Makalenin başında da ifade edildiği gibi, modern devlet yapısıyla dünyanın kalan toplumları üzerinde hakimiyet sağlayabilen Avrupa devletlerinin ister gönüllü olarak isterse de doğal bir akış sonucu söz konusu toplumlara da kapitalist üretim biçimine sahip ulus devlet anlayışını yerleştirmesi 19'uncu yüzyılın başından itibaren hız kazanmış görünmektedir. Organski'nin (1998: 174) teorisinde ülkeleri baskın ulus devlet, büyük, orta ve küçük devletler ve koloniler olarak sınıflandırıp baskın ulus devletin uluslararası sistemdeki kuralları belirleme şeklindeki yaklaşımı, bir açıdan barışı sağlayıp kuralları koyan devlete göre isim alan Pax-Romana dönemi ile başlayıp Pax-Ottomana, Pax-Britannica ve Pax-Americana diye devam eden anlayışı da işaret etmektedir. Ekonomik, askeri ve politik olarak güçlü olanın sahip olduğu medeniyet ve umrân formunun çevreye yayılması şeklinde değerlendirilebilecek bu yaklaşım, modern Avrupa devletinin diğer toplumlara yayılması hususuna da açıklayıcı bir anlayış sunabilmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyada çeşitli dönemlerde çeşitli toplumların öncülük ettiği medeniyet yayılmalarına bakıldığında, kapitalist üretim biçimiyle beslenen modern Avrupa ulus devletinin uluslararası toplum oluşturma hedefiyle yayılması kadar güçlü ve uzun ömürlü bir yayılma tecrübesi az görülmektedir. İbn Haldun'un mülke erişmek için yapılan bir mücadelenin sonucu olarak ekonomik faaliyetler temelinde şekillenen asabiyyenin ve umrân seviyesinin belirleyiciliğine inandığı devlet yapılanması, modern devletin yeni kurumlarıyla birlikte yeni bir forma kavuşmuştur. Kilisenin gücünün ortadan kalkması ve mutlak egemen olarak tek güce sahip olan devletin ortaya çıkması gerektiğini düşünen Thomas Hobbes da benzer şekilde bir güç mücadelesine işaret etmiştir. Michael Oakeshott'un öne sürdüğü gibi, yeni devletin yeni kurumları eski tecrübelerin bir ürünü olsa da, bu devletin kendine özgü yöntemlere ve anlayışa sahip olduğu da tespit edilen bir durumdur. Coğrafya ve iklimin sağladığı düşünce tarzı sayesinde kurulan kurumların Avrupa'ya özgü gelişmelerle yaşadığı dönüşüm ya da değişim, modern devletin de Avrupa'nın orta çağındakinden farklı bir modern çağın ürünü olarak hayat bulmaktadır. Her ne kadar farklı toplumsal tecrübelerde farklı gelişim süreçleri

yaşasa da, fonksiyon ve sorumlulukları itibarıyla birbirine benzer ve eskisine göre kapsamı geniş bir hakimiyet türünü ortaya çıkarmıştır.

Bu makalede cevap aranan modern Avrupa devletinin neden modern olduğu sorusu, Avrupa merkezli düşünce sisteminin tarihsel sınıflandırmasının bir ürünü olduğu yönündeki açıklamanın ötesinde bir yanıtı ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar daha önceki tecrübelerden esinlenmiş olsa da, kurumlarının ve fonksiyonunun önceliklere göre farklı oluşu ve dünya tarihinde o güne kadar başka hiçbir toplumun modern döneminde ortaya çıkmamış bir yapı olması ulus devleti modern kılmaktadır. Bunun yanında, üretim süreci, düşünce biçimi ve bilginin kaynağı olarak gördüğü kanalların eskiden farklı ve kendine has oluşu da ulus kimlikli bu yeni devleti özgün bir konuma taşımaktadır.

Neden Avrupalı olarak değerlendirildiğine ilişkin soru ise, benzer coğrafya ve iklime sahip diğer toplumların aksine Avrupa toplumunun tarihsel tecrübesinin bu iki unsurla birleşmesi sonucunda ortaya çıkan dinamikler ile yanıtlanmaktadır. Bu dinamikler de asabiyyeyi oluşturan üretim ve ekonomik faaliyetlerin birer ürünü olarak ortaya çıkan kurumlardır ve yeni modern devleti Avrupalı yapan da bu kurumların tarihsel tecrübesiyle Avrupa'ya özgün olmasıdır.

Son olarak, makalede bu yeni politik yapıya neden devlet denildiği sorusuna verilen cevap, egemenlik, güvenlik sağlama, savaş halinden kaçınma başta olmak üzere pek çok yetki ve sorumluluğu itibarıyla felsefi olarak tartışılan devletin tüm fonksiyonlarını eski politik yapılardan daha fazla taşımasıdır.

Bugün ulus kimlikli modern devlet, kapitalist üretim biçiminin küresel olarak yayılması ve neredeyse tek üretim biçimi olması sebebiyle dünyadaki diğer toplumlarca da benimsenmiştir. Şüphesiz, farklı toplumlar bu politik yapıyı kendi tarihsel tecrübelerine uygun biçime dönüştürme gayretindedirler. Ancak bu dönüşümün, sadece toplumsal gerçeklere uygun bir adapte etme biçiminde olduğu, bunun ötesinde fonksiyon ve kurumları itibarıyla Avrupalı köklerini değiştirmeyeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., Johnson, S. and Robinson, J. A. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *The American Economic Review*, 91(5), 1369-1401.
- Acemoğlu, D. and Robinson, J. A. (2019). *The Narrow Corridor: States, Societies and The Faith of Liberty*, New York: Penguin Press.
- Arslan, A. (1997). *Ibn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-108.
- Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229-256.
- Bilgin, P. (2016a). Contrapuntal Reading As a Method, an Ethos, and a Metaphor for Global IR. *International Studies Review*, 18(1), 134-146.
- Bilgin, P. (2016b). How to Remedy Eurocentrism in IR? A Complement and a Challenge for The Global Transformation. *International Theor.*, 8(3), 492-501.
- Boucher, D. (2005). The Rule of Law in the Modern European State: Oakeshott and the Enlargement of Europe. *European Journal of Political Theor.*, 4(1), 89-107.
- Croxton, D. (2013). *Westphalia: The Last Christian Peace*, US: Palgrave Macmillan.
- Falay, N. "İbn-i Haldun'un İktisadi Görüşleri" <https://www.ekodialog.com/Makaleler/ibni-haldun-ekonomik-gorusleri.html> adresinden 14/12/2019 tarihinde edinilmiştir.
- Ferriby, D., Anderson, A. and Imperata, T. (2015). *AQA A-level History: The Tudors: England 1485-1603*, UK: Hodder Education.

- Fuller, T. (2001). Jacques Maritain and Michael Oakeshott on the Modern State In Timothy Fuller and John Hittinger (Ed.), *Reassessing the Liberal State: Reading Maritain's Man and the State* (p. 24-33), American Maritain Association.
- Habermas, J. (1994). Three Normative Models of Democracy. *Constellations*. 1(1), 1-10.
- Hassan, Ü. (2011). *İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Hobbes, T. (1651/2014). *Leviathan: Vol 2*, (Der.) Noel Malcolm, Oxford: Oxford University Press.
- Ibn Haldun (2011). *Mukaddime*, (Çev.) Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ibn Khaldun (1967). *The Muqaddimah: An Introduction to History*, (Çev.) F. Rosenthal, London: Routledge and Kegan Paul.
- Irwin, R. (1997). Toynbee and Ibn Khaldun. *Middle Eastern Studies*, 33(3), 461-479.
- Islam, J. (2016). Contrasting Political Theory in the East and West: Ibn Khaldun versus Hobbes and Locke. *International Journal of Political Theory*, 1(1), 1-21.
- Kaymak, M. (2011). Sanayi Devrimi Neden İngiltere'de Gerçekleşti? Karşılaştırmalı Bir Makro Tarih Denemesi, Hakan Mihci (Ed.), *İktisada Dokunmak* (s. 163-185), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kharkordin, O. (2001). What is the State? The Russian Concept of Gosudarstvo in the European Context. *Wesleyan University, History and Theory*, 40(2), 206-240.
- Kugler, J. and Organski, A.J.K. (1998). The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation In J. Kugler and A.J.K. Organski (Ed.), *Handbook of War Studies* (p. 171-194), Unwin Hyman.
- Maddison, A. (2003). *The World Economy Historical Statistics, Vol. 2*, Paris: OECD Library.
- Mitropolitski, S. (2011). Weber's Definition of the State as an Ethnographic Tool for Understanding the Contemporary Political Science State of the Discipline. *Canadian Political Science Association, Presented in Wilfrid Laurier University, Ontario*.
- Müller, J.,W. (2011). Re-Imagining *Leviathan*: Schmitt and Oakeshott on Hobbes and The Problem of Political Order In Johan Tralau. (Ed.), *Thomas Hobbes and Carl Schmitt: The Politics of Order and Myth* (p. 59-79). London and New York: Routledge.
- Oakeshott, M. (2004). History is a Fable In Lake O'Sullivan (Ed.), *What is History and Other Essays* (p. 31-45), Exeter: Imprint Academy.
- Oakeshott, M. (1975). The Character of Modern European State In M. Oakeshott, *On Human Conduct*. Oxford: Clarendon Press.
- Oakeshott, M. (2011). *The Vocabulary of Modern European State*, Andrew UK Limited.
- Orwin, A. (2018). Dawla and *Leviathan*: Ibn Khaldun and Hobbes in Defense of State Authority. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 47-64.
- Owen, R. (1997). Modernizing Projects in Middle Eastern Perspective In Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (Ed.), *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey* (p. 245-252), Washington DC: University of Washington Press.
- Özcan, O. (2016). The Idea of the State in Ibn Khaldun and a Comparative Study in the Context of the Debate 'Is the State a Means or an End?': (Ibn Khaldun-AristotleThomas Hobbes). *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 93-122.
- Rosenthal, F. (1991). Dawla In P. Bearman et. al. (Ed.), *The Encyclopedia of Islam, New Edition* (p. 177-178), *Volume II:é*, C-G. Leiden and New York: BRILL.
- Shafaeddin, M. (1998). How Did Developed Countries Industrialize? The History of Trade and Industrial Policy: The Cases of Great Britain and the USA, *UNCTAD/OSG Discussion Papers 139*, 1-26.
- Stavrianos, L. S. (1991). Revolutionary Western Civilization In L. S. Stavrianos, *A Global History: From Prehistory to the Present* (p. 261-282), New Jersey: Prentice Hall.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.

Yurdusev, A. N. (2003). *International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Yücekaya, M. (2014). *Ibn Khaldun's Conception of Dynastic Cycles and Contemporary Theories of International System Change: A Comparative Assessment*. Master's Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara.

Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus Devlet. *ERÜHFD*, 13(1), 536-559.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, historical process of the modern European state is evaluated from a critical perspective in the light of assumptions of Thomas Hobbes and Michael Oakeshott, together with Ibn Khaldun's concepts of *asabiyyah* and *umran*. The main purpose here is to bring a comprehensive understanding on nation state as the modern political entity of the Europe in terms of its institutions and historical background. Unlike the common literature, this paper focuses on state-society relations through careful assessment of Ibn Khaldun's understanding on rise and fall of states. Furthermore, arguments of Oakeshott on deriving lessons from past experiences of ancient and medieval ages of Europe and Hobbes on establishment of civil association in constituting the new political entity of modern Europe.

Methodology

In the study, Ibn Khaldun's *Muqaddimah*, Thomas Hobbes' *Leviathan* and several books of Michael Oakeshott are evaluated to develop the main arguments for this paper. It is argued that Eurocentric understanding of the term "modern" which has been attributed to the European nation state stems from Christopher Cellarius' periodization of European history to ancient, medieval and modern ages. This paper, aims to discuss how modern and European this new political entity could be understood in terms of uniqueness of its institutions and characteristics. Making use of the concepts of *asabiyyah* and *umran*, historical background of those institutions is tried to be evaluated as the first step. Furthermore, similarities and differences between the nation state and medieval political entities are assessed by benefitting from the writings of Hobbes and Oakeshott to develop a comprehensive understanding about the role of past experiences for building up the nation state.

After historical and conceptual analysis of the state, theoretical approaches about the nature of the state are included together with an analysis of the historical process for the nation state with its new level of sovereignty and identity. Then, Ibn Khaldun's arguments about the nature of the state are reviewed to bring a different approach to transformation of the medieval state to modern state. In this process of transformation, assumptions of Hobbes and Oakeshott are also included by evaluating the historical experiences of Europe, in which the modern nation state evolved and spread to different societies. The role of industrial revolution has been given a special attention to explain the structural changes that led to move from medieval to modern age. Finally, the paper is concluded with its further discussion.

Findings

Rationality as the source of reliable information, nationality as the collective identity and industrialization as the mode of production could be regarded as three sources of the modern nation state which made it different from the medieval political entity. Although different societies of the world experienced their own modern ages before Europe, this modern state of Europe enabled Europeans to dominate around the world.

Ibn Khaldun's concept of *asabiyyah*, the source of collective identity, could be made use of to explain state formation process and domination afterwards. Bourgeoise, with its stronger *asabiyyah* thanks to industrialization and geographical explorations, could be said to dominate feudal princes and clergy of the medieval ages, which resulted in transformation of power from previous rule makers to this new class of European society. The new form of *umran*, as the new civilization different than the medieval times, developed new institutions of the modern nation state. It is modern because it has been developed in the modern period of Europe. It is European because its institutions evolved in the historical experiences of Europe by its society. Even though different societies of the world history had similar geographical conditions and climate with Europe, coexistence of the historical legacy of Roman Empire in terms of its administration system and political legacy of medieval society of Germanic tribes made it possible for Europe to develop the nation state with its unique institutions. Oakeshott argues that those institutions carried the traces of ancient and medieval experiences because the nation state was an imminent choice among the alternatives to end the chaos

based on past experiences. For Hobbes, the source of legitimacy in this new political entity was concentrated in the hands of civil association instead of divine power of clergy.

Stravrianos argues that the dynamics behind the transformation to nation state could be summarized as existence of plurality with multiple actors, role of geography, economic and technologic improvements after industrialization, enlightenment of renaissance and political dynamism due to clash of new monarchies. The modern European state emerged as the dominant political entity in the modern age of Europe with its national collective identity and capitalist mode of production. This entity, developed its own way of civilization which spread around the world and continued to exist for more than four centuries.

Conclusion and Discussion

Ibn Khaldun's discussion about the fight of different groups with changing *asabiyyah* for accessing to state resources could explain the nation state formation in many aspects. Because he could not have the chance for experiencing the dynamics behind nation state and industrialization, his monarchical understanding about the authority of the state and divine power as the source of legitimacy, his deterministic assumption for the life period of the state which was limited with four generations of the ruler or around 120 years, could not find any ground to explain the rise and fall of different nation states. Nevertheless, his arguments about struggle for power could still be useful for further studies about the nature of the nation state.

Despite the fingerprints of past medieval and ancient political entities, the modern state seems to expand the traditional roles of sovereignty, taxation and security to a different level, which could not be enjoyed by the earlier examples. Today, the nation state and its mode of production, source of legitimacy and collective identity have been adopted by different societies around the world. Without doubt, these societies put great effort for adopting it to their historical experiences. Yet, these efforts for transforming do not change European roots of its functions and institutions.